

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. //.

Fylke: *Sogn & Fjordane.*

Tilleggsspørsmålnr.

Herad:

Emne: *Ymse attakfor*

Bygdelag:

Oppskr. av: *Johs. O. Kvæheim*

Gard:

(adresse): *Raudeberg*

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

I. Røtter

Kokeslags foring med villje røte kjønne vi ikkje til her. Det kunde hadde røterne av Trøske (*Ranunculus repens*) vart sankt og skjyldt reine i m vaaren, naar aakrone vart iijpskade eller plögde. Det er vist no heilt gaatt av bruk. Kornaakrar finst no knapt att noko av. Det gaar berre paa poteter.

Selslags Blom eller Bregner er folk redd aa hauste saman med høyet, og kjønne vil helst ikkje ha det sjølv i m ein bygd dei det i vaarsprett; men det berde dei vart paa det tilblutt. Roti av blikk vilde ingen finne paa aa slite iijp, eller tui det brukelig til for, og leggje arbeid paa det.

II. Tang og Tare: Her bruktest ikkje aa tørke tareslag til for. Fyr umlag eit halvtiendrod, aar sidan var haoverstar noko i bruk i m vaaren, i vaars knipa; men no er den umlag heilt utgaatt. Det slikt var rekna som berre naudfor.

I siste verdskrig prøvde vist sume litt av det. Her brukte dei tang og tare berre i frisk stand, so fyr nokre dozes bruk. Dei brukte aa løysje den, sloa kokande vatn paa den og lafa den staa eit bil slikt. Stokketaren

2
brükkte dei aa smide² iyppe stokken paa, i
fine sporr, og so löypt. Den beste sort vart
kalla Bütare, Den veks helst der sjöer staa
i laagaste fjört, og liknar palmblad, paa
skap og mykje grönfarga. Desseblodi veks ut
fraa ein liki rotvidde, er metarlange og min,
med ein fin jamn ljös bladstikk, og krüsa blad-
kast og plate. All tareslag vart rive laus, eller
skore med Kniv eller Ljaa i fjöie sjö, eller teke
fraa båt, fering, med Ljaa og hand. I Utskift-
ningforetningar fraa 1870-aa er intete tekst
üm, Noar den og den gard skulde ha slik
bütarerett av dei ymse slag som brükktest.

Det var helst Kjörne som fekk harvekstar.

Ejeterne og, men dei gjekk sjöloedne i tarefjör
aa forsynke seg paa dei slag dei best likte.

Fiskeavfall brükkte dei ikkje til tareslag.

Löyprisodet slo dei vekk. Tareblagi var
ikkje halde fyrr nohs godt for. Ved mykje
driving med slett, vart det trüdd, at Kjörne
fekk kronisk magesykte, ~~til ymse~~ sider.

Griselol var ein liten tangart, som veks högt
iyppe paa berg üm sümahalvaret helst, som
smaa löggar. Den vart helst brükt til gris, og
har vore brükt til ns. Sol, o. Ljoden er lik
o i steinkol, og er lang.

(Det Norske Folks Historie)
Professor P. A. Münch skriv som fotnote, s. 319. I. Bind
„Mellem Naevnene „Solær“ og „Solve“ er Ligheden vistnok kun
tilfældig. Det sidste er temiskjendeligt dannet af Sol og
Salv, = et slags Tang; hvis Solerjar var dannet deraf, vilde
man idetmindste en enkelt Gang finde det skrevet
Solerjar, men somoftest skrives det kun Solerjar, sjelden
Silerjar, Salerjar. Sagnet synes altsaa først at være op-
kommet paa en Tid da Sprogets ældste Former allerede
var forandrede.“ Og s. 276. „Oprindelsen af Navnet Solerjar
er üvist. Saxo gjengiver det (S. 143) med insuld solis, men
denne Etymologi er ürigtig, da Navnet ii i Oldsproget

maa skrives *Sölyggjar*³, men *Sölyjar*; man finder det endog skrevet *Sölyjar* og *Sölyar*.

Paa s. 203 i *Byils-Loga* udgaave 1942, *Norske Samlaget*, findes dette: „Byil: „Kva er det no, dotter; bygg du paa noko.“ „By bygg söl“, segjer ho; „for eg trur at daa vert det verre med meg enn før; ellers kjem eg vist til aa leve altfor lengje“. Som fotnote findes her til dette; „söl, eit slags breidblada tang (*Rhodomenia palmata*)“. Dette kan ikke vera det me her kalla söl.

Provst J. A. Krogh skriver paa s. 276 i „*Provstiet Nordfjords Beskrivelse*“: „Ulva latissima, Hestesöl, forekommer ved strandbreddene saavel paa Skotlandet som Pene yderst imod Havet. *Fucus vesiculosus*, Svinefang, saa kaldet, fordi den begjærlig ædis av Svinene, og almindelig ved Karkysten bruges dermed at fædre Svinene; findes mangesteds ved Karkysten, men ikke gjæene inde i Fjordene. *Fucus Saccharinus*, Blastare, Bütare; bruges almindelig ved Karkysten, isdr paa Skotlandet og Vaagsøien, i Foderbrug at give Grødet, som kaldes og at kjøre paa Agrene til Gjødrel“. Dette er paa slutten av det 18. aarhundred, Krogh skriver so.

III Tunet for av planter.

Rognebar, sjaa under *hauving*svari.

IV. Hestemjølk — „Mosing.“ —

V. Løyrefor

1) Det er vel helst bære til grisene ein kokar slikt blandingsfor som sörpe, Maismjöl og anna formjöl, og stampar det saman med kokte poteter og høyfra. Det blir kokt i vaskaakjellaraar um so er, i ei slikt gryte eller Kar, som der kan kokast klode og i. Med kokt sörpe meinast at ho har verktig kokt. Men aa løyre, er aa staa kokande vater paa, hite det til kokhitt og.

Sil hönst Knader⁴ ein deig av høyfrø
og formjöl, helst mais, eller lagar Kæld-
spørjel av slikt

4. Rognelbar, sjaa under laiving.

5. Brenneriaavfall er ikke her.

6. Olbryggjeriaavfall er her heller ikke. Etter
Kølving brükast tünka vatn med litt salt
i, for aa lokka diim til meir drikking, da
det vert halda fyr aa styrkje dyri til aa
reinske, eller kvitte seg med ettebyrden.

7. Kvannot finst ikke her. Høymolfrø er ein
reid, for ügrasplaga av den. Men er det
nokt so spire det ikke. Høymol hive mange
frø sjöen. Brennenot litedan. Men der
brüktest for noke som vart Kalla Lodabytte.
Ei bytte vart stoppa med høy, aa slegje
Kokande vatn frø, aa la den staa ei stund.
Dette fekk Kjyrne som regel til Koldb.
Tünka potetgras vart brükt aa blande i
höyet, og so fekk dyret baade blögfa og
logen som var i bytta.

VI. Fiskeavfall.

1. I den tid roboatar vart brükt til fiske,
lande dei ved nævsti frø heimstaden.
Fiskeavfallet daa var det lite og ingen
arsetnad frø, og lite transport frø
avfallet til heimbyssi. So daa var det
nyttå noke slikt avfall til Krotlerå.

Men etter 1910 ümlag, daa dökka motorfarty
kom i brük, laüt desse ha hövellig hamnestad,
som oftest fell langt frø heimigarden,
so avfallstransporten vart brysom, til alt
alt anna som sküide flüthast att og frø,
og prisarne frø avfall til Gvanofabrikker
styg soart. Dette verka til, at fiskeavfalls-
brükem i fjösd fall höst verk ettebyrden

2. För mytta ein ryggjamagarne, som er paa
 Torsteryggjen til folkemat, og som er ein
 lakkar rett, naar dei lagast til liitevare.
 Ryggjerne vart tuka til sümaren. Doa
 vart dei banka smaa, og krasa, og høvd
 med til kyrne i marki, naar dei vart melka
 kold og morgon. Med dette tilvart, kom dyri
 i møtes med búdeierne paa lokking og kalling,
 for aa faa ein slik godbit som turka torst-
 ryggje aa byggje aa sive paa. Andre fiskejeggje
 eller beinslag dūgde og; men dei gjik betre fyr
 sennere, ryggjerne. Noer dette vilt næsten
 slutt med. Det fiskefall man enten kokast
 eller tirkast. Doa fiskarne skal levere fisken
 slayd, vert dette gjort paa sjien for dei kjim
 til leuingsplassarne, og solio kasta paa sjien,
 innmeten, unntakan lev. Haudi gaar til
 folkemat, revesor eller fiskemjølfabrikkar.
3. För vart mykje av dette kokt til krötteri,
 men fiskesodd faar dei no framliis, av salta,
 eller tuka fisk, og fersk, naar det vert mykje
 av den. Tang og tare brukast ikkje saman med
 fiskeslag.
4. Dyri fekk både sodet og avfalet, hvis det daa
 ikkje var delt paa fleire dyr. Slikt kokfest
 ikkje meir enn det let seg gjera i den vanlige
 matomn. Salta sildeilag kring ikkje kokast,
 likeins turka sildeilag eller fiskeavfall.
7. Noer det ikkje somykje kyrne faar av slikt.
 Det gaar helst paa sildemjøl, kjøpt. Svog til
 vise det seg ikkje heilt ufearleg aa fore med slikt,
 nær der kan vere store bein av stor fisk i, og
 dyri ikkje gjev seg tid aa byggje deim, eller
 leggje deim att i bytta. Vi veit om eit par
 mybare kyr, som har sett livet til av beinfeste
 i halstr.

6

Löjtnant N. Hersleb Ramm, (sjaa side 3 i svart
paa Gjødelskell) skrev i 1789 fraa Nordland, med
ümsyn til hans meining üm Kvifor Kjyrne
der nord ikke melka somykeji paa sümarbeite
som i Dypterdalen, likevel dei var likestore
og velstapa: "Kanskje give de Koen forneget
af den ünaturlige Føde, Löjning, som er föred
Kvæder af den store Torst, som Norges Stüppe på,
og gives dem med Ben og Klet."

Fördera no, segje ikkeji slikt er ünaturleg
föring fyr Krötteraa. Det kom an paa üm
Löjtnanten tok ümsyn til, ~~for~~atid disse Kjyrne
hadde Kalva, i forhold til diim han tankte paa i
hümbygda si. Her skjir dei skäulteng og Tokna
paa ünnderdelen av Torstehäud, naar dei
berükar den i heimen, dette kallast "aa magne
häud". Tokna er gjillerne. Skäulteng er nakkeparten
av häude med övste snüeten, (yvertejaven), og var (er)
det mykje bein her og lite fiskeslag paa. Skäulten
og Tokna heng saman eller magningsgi, og var
lette kokt ferskt, eller üphengt til tükking, for
Krötterfor. Dette künne og beintast mjükt, til bein
aa tokke Kjyrne i marki med, (sjaa pkt. 2.). Det ande
av Torstehäudet, der tünge sat, og Kjingfiskar, og
vart kokt ferskt, eller salta, og seinare ofte tükka
og ütallöygt i lüt, eller vaku, til Kokefolkemat.
Ei Tokn, fleire Tokne, bestemt Tokna, iintal.
bestemt fleirtal, Tokneng. Ein skäult, fleire
skäultar, sküm r, bestemt iintal skäulteng,
bestemt fleirtal skäultengje. Eis häud,
fleire häud, bestemt iintal, häude, bestemt
fleirtal häudaa.

Det er vel grisen som enddaa paar mest av sild-
og fiskerfall, naar det ikkeji er større bein i det,
men det maa vera kokt, eller löygt.

Tvæ, Kogt Om Brændes og Sprit fra Vedmen
residerende Søpøllan til Brændes og Sjøpøllan
"Gode man i alle fra Udvalene og ved Sjøpøllan
Tare (Fucus sacchar., viridis, hypnelobensis vel
Sargassoides) til Brægheder, røde Fodret osv. vel
blive forliden og utilstueligt; man samler
den derfor i faldgængende Jomruer til faldgængde
Stimler, hvor den i Sol og Vind fra Sjøgænge og Gjænge
men den tidens i Sjøgængen (Jomruer hvide); i det tid-
lige foraar, naar Tødemærket er over tryk,
fjæres ogsaa de alene til disse Steder men ogsaa
til de vi affør langt efterhvert belliggende Grunde
mange Braude faldte med Tare, uheldseligt og for
driest uovetligt tilvilde fra denne Sæsets lid, da den
ofte er stor Jøgang. Man kommer Kogende i Stendun
denne Hænderet, og holder det af, fjæres det givt Svægt.
(omkring 1800.)

1. Fraa Topografiske. Statistiske
Samlinger.

2. del, 2. bind side 83.

Universitetsbibliotheket.

2431

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING